

KEINOTEKOISTA SEKSIÄ?

LUONTO, LUONNOTTOMUUS JA
RADIKAALI SUKUPUOLIPOLITIikka

Suomen kielen sana "sukupuoli", jonka on tarkoitus kuvata ruumiiseen, haluun ja rooli-identifikaatioon sisältyvää energiaa, toimii tässä kulttuurisessa kontekstissa erityislaatuisena järjestävänä valtana. "Suku" viittaa suvunjatkamiseen, "puoli" kahtiajakoon. "Sukupuoli" antaa ymmärtää, että kyseisiä luokkia on kaksi ja että ne tuottavat jälkeläisiä. Mitä tämä lingvistinen järjestys tuo mukanaan ja mitä se sulkee pois? Ja mikä on politiikka, joka kohtaa tämän vallan?

"Sukupuoli" johtaa keskustelun seksuaalisuudesta biologiselle, lääketieteelliselle ja reproduktiiviselle alueelle. Huolimatta siitä, että "seksi" on tullut esitellyksi reproduktiosta irrallisen ruumiillisen halun ja nautinnon merkitsijänä, suomennehtun "sukupuolielämän" totuutta etsitään yleensä sukua jatkavasta luonnosta. Englanninkielinen feministinen keskustelu käyttää kahta termiä: "sex" ja "gender", ja irrottaa näin biologisen sukupuolen ja sosiaalisen sukupuoliroolin toisistaan. Tämä erottelu ei ole löytänyt sujuvaa suomenkielistä vastinetta.

Monique Wittigin termi "heteroseksuaalinen sopimus" ja Adrienne Richin käsite "pakollinen heteroseksuaalisuus" yrit-

tävät tarttua käsitteellisesti valtaan, jonka parissa tässä liikumme. Judith Butler käyttää kirjassaan *Gender Trouble* (1989) käsitettä "heteroseksuaalinen matriisi". Hän puhuu foucault'laisittain tuottavasta vallasta, joka diskursiivisesti jakaa ruumiit kahteen sukupuoleen, liittää niihin halun, joka kohdistuu toiseen sukupuoleen, ja yhdistää tähän biologis-seksuaaliseen kompleksiin tietyn sosiaalisen roolin.

Tällä historiallisella hetkellä valtakulttuurissa on diskursiivisesti mahdotonta elää mies/nainen -jaottelun ulkopuolella: jokainen ihminen on sijoitettu jompaan kumpaan luokkaan. Sukupuolittavan binaarilogiikan fyysinen valta suhteessa ruumiiden muotojen jatkuvuuteen jättää tuottamatta ja nimeämättä sen, mikä jää näiden kahden muodon ulkopuolelle¹. Samoin tapahtuu seksuaalisuuden alueella. Homoseksuaalisuus rikkoo ajatuksen ruumiiseen liittyvästä halusta vastakkaiseen sukupuoleen, ja on siksi haluna tabu, matriisin ulkopuolella lähes nimetön alue.

Ne seksuaalis-sosiaaliset roolit, jotka eivät sovi heteroseksuaaliseen matriisiin, kuuluvat vähemmistöseksuaalisuuskulttuureiden sisäiseen maailmaan. Ne ovat valtakulttuuriin nähden niin sanotusti kaapissa ja heteroseksuaalisen matriisin valta

ilmenee tänä kaappina. Se ei salli mies/nainen -jakoon sopimattomien identiteettien muodostua sosiaalisesti tunnustetuiksi asemiksi. Se on pitkään joko kriminalisoitunut, medikalisoitunut, tehnyt naurunalaisiksi tai sivuuttanut nämä positiot.

Seksuaalisuuskeskustelussa kuulee vielä toisinaan viitattavan Jumalaan ja Raamattuun, mutta käyvimmän argumentin muodostavat kuitenkin Luonto ja Tiede Luonnon äänenä tarkasteltaessa erilaisia seksuaalisuuksia. ”Asiallinen” sukupuoli-keskustelu hakee auktoriteettinsa tieteen diskurssista. Se on kiinnostunut tietämään, mitkä ovat tieteen auktorisoiman ”todellisuuden” antamat rajat sukupuoli-suudelle. Mitkä ovat erot miehen ja naisen ruumiin välillä (hormonit, kromosomit, aivot), mikä on ”terve” sukupuoli-identiteetti, millainen on luonnollinen seksuaalielämä? ”Luonnottomuus”, joka liittyy vähemmistöseksuaalisuuksiin tekee ne epäilyttäviksi ja saa kysymään tieteeltä syytä niiden ilmenemiseen.

Valistuneinkin tieteen kriitikko horjuu usein tällä kohtaa. Unohdamme helposti, että anatomia ja fysiologia eivät ole luonnonjärjestys, vaan myös oppeja, joilla on historiansa. Anatomia on tieto-valta-järjestelmä. Niin on myös eläintiede, jonka tarjoamat ydinperhekuvaukset ovat kulttuurisesti sitoutuneet sosiaaliin sukupuoli-järjestelmiin.²

Judith Butler toimii foucault’laisen genealogisen projektin mukaisesti. Sen sijaan, että hän olisi kiinnostunut alkuperästä, ”luonnollisesta seksuaalisuudesta”, hän kysyy: ”Minkä vallan tuotetta on seksuaalisuus sellaisena kuin sen tunnettu?” Butler pohtii, voisiko olla niin, että luonnollinen ruumis ja sen seksuaalisuus (sex) eivät ole syy ja alkuperä sosiaaliselle sukupuoli-jaolle (gender), vaan että se olisikin seurausta samasta vallasta, joka tuottaa sosiaalisen jaon.

Butlerin foucault’lainen analyysi jossa sukupuoli-järjestys näyttäytyy tuottavana valtana, avaa tilan sukupuolen poliittiselle ulottuvuudelle. Radikaali sukupuolipolitiikka paljastaa, kyseenalaistaa ja

parhaassa tapauksessa horjuttaa vallitsevaa sukupuoli-järjestystä. Erilaisten seksuaalisuuksien maailma on se ”toinen”, joka asettuu heteroseksuaalisen järjestyksen rajalle ja paljastaa sen yhdeksi järjestykseksi, ei välttämättömäksi.

Kun kyse on naisista, radikaali sukupuoli-politiikka ei pyri ainoastaan luomaan ”oikeuksia” erilaisesta seksistä nauttiville. Vaikka itsenäinen lesboliike on astunut näyttämölle yleisen feminismin takaa, se ei ole menettänyt luonnettaan sukupuoli-hierarkian mysteerien avaamisen avantgardena. Miesten gay-liike sekä trans-, bi- ja queer -identiteetit horjuttavat sukupuoli-järjestystä, mutta lesboudessa on kyse erityisestä intensiteetistä suhteessa naisten asemaan yleensä. Tämän vuoksi en näe seksuaalisen identiteetin ajatusta tai identiteettipolitiikkaa yhtä kuolleena alueena kuin esimerkiksi Jan Lofström toisaalla tässä numerossa olevassa artikkelissaan, – niin samaa mieltä kuin olenkin hänen kanssaan identiteetin essentialisoinnin kritiikissä.³ Siksi keskityn tässä artikkelissa nimenomaan lesbo-identiteettiin poliittis-filosofisena argumenttina. Pyrin osoittamaan, että vaikka identiteetin narratiivinen, performatiivinen ja imaginaaris-morfologinen rakenne voidaan dekonstruoida, se on silti käyttökelpoinen nimenomaan identiteettinä, sillä vain sellaisena se on argumentti universalisoivaa heteroseksuaalista matriisia vastaan.

Keskustelu, jota tällä hetkellä käydään lesboidentiteetistä ja erilaisista lesboidentiteeteistä, ulottuu päivänpolitiikkaa ja oikeuksia koskevaa keskustelua syvemmälle. Se muuttuu filosofiseksi argumentiksi luonnon ja ei-luonnon suhteesta ja postmoderniksi kyselyksi pinnan ja perustan suhteesta. Homoseksuaaliseen kulttuuriin liittyvät roolipelit, tarkennus pintaan ja perustahakuisuudesta kieltäytyminen ovat yhteydessä postmoderniin kulttuuriin. Sukupuolikulttuureihin tutustuminen paljastaa, että seksuaalisuuden elementtejä ovat imaginaarisuus ja fantasia, ja että nämä horjuttavat sosiaalisia sukupuoli-hierarkioita sekä toimivat niiden perustavina ele-

mentteinä. Tämän ottaminen esille saa meidät epäilemään sukupuolihierarkioiden suurinta takaajaa, ajatusta luonnosta, joka totuuden voimalla määrää olemisemme rajat. Luonnottomuuden ja keinotekoisuuden tuominen intensiivisimmin luontoon ja ruumiiseen liittyvälle alueelle, feminiinisen seksuaalisuuden ja naisen ruumiin reproduktiivisen sädekehän alueelle, on subversiivisenä eleenä vaikuttava.

LESBON SYNTY JA KASVU

Nimen ja nimettömyyden rajamailla häilyvä ”lesbo” on alkanut, varsinkin Yhdysvalloissa, muuttua yhä selvärajaisemmaksi historialliseksi ja poliittiseksi kategoriaksi. Yksi tämän prosessin etappeja on Lilian Fadermanin *Odd girls and Twilight Lovers* (1991), kuvaus lesbon historiasta Yhdysvalloissa.

Faderman aloittaa historiansa 1800-luvulta, naisten välisten romanttisiksi käsitettyjen ystävyysuhteiden kuvauksesta. 1800-luvulla tyttöjen välistä romanttista ystävyysuhdetta pidettiin sosiaalisesti arvokkaana kokemuksena nuorelle tytölle. Kyse oli intohimoisista ystävyyksistä tai jopa elämänpituista uskollista kumppanuuksista, joista on jäljellä kiihkeitä kirjeenvaihtoja. Jotkut naiset menivät naimisiin miesten kanssa, toiset eivät. Joillakin oli elämänsä aikana useita romanttisia ystävyysuhteita, joillakin yksi. Historiallisten lähteiden valossa on lähes mahdoton sanoa, mitä tapahtui milläkin tasolla, fyysisellä, psyykkisellä, emotionaalisella ja seksuaalisella. Naisen seksuaalisuuden kompleksinen kulttuurinen rakentuminen on niin verhottu, että tämä pisimmälle historiaan ulottuva jakso Fadermanin kirjassa lähes kadottaa kohteensa.

Romanttisten ystävyysuhteiden sosiaalinen instituutio murtui hämmästyttävän nopeasti medikalisoivan diskurssin leviämiseen. Tämä murros on lesbouden kannalta merkittävin historiallinen käänne, ja se tapahtui Yhdysvalloissa harvinaisen kattavasti vuosisadan vaihteessa. Lääketieteellisestä luokitusjärjestelmästä tuli Yhdysvalloissa joka kodin omaisuutta paljon suuremmassa määrin kuin esimerkiksi

koskaan Suomessa.

Medikalisoiva diskurssi loi tiettyssä mielessä lesbon ja lesbolaisuuden. Foucault’laisena tieto-valta -järjestelmänä se loi käsitteet, teki luokituksia ja muotoutti näin sen, mikä myöhemmin on voinut kulttuurisesti ja yksilöllisesti toimia lesboidentiteetin perustana. Medikalisoivan diskurssin ainekset ovat osa lesbokulttuuria, joka sai puolijulkisena alakulttuurina alkunsa Yhdysvalloissa hyvin pian medikalisoinnin jälkeen.

Teoria oli peräisin Saksasta. Ensimmäinen naisten välisiä seksuaalisuhteita laajemmin tutkinut psykiatri oli saksalainen Karl Westphal ja tunnetuimmat varhaisista seksologeista Richard von Krafft-Ebing ja Havelock Ellis. Westphalin tutkimuksen kohteena vuonna 1869 oli 50-vuotias nainen, joka oli ahdistunut syvästä rakkaudesta nuoreen tyttöön. Westphalin analyysi oli, että kyseessä oli naisen ruumiiseen suljettu mies. Nainen oli lapsena pitänyt poikien leikeistä, halunnut pukeutua maskuliinisesti, uneksinut olevansa mies – ja hänellä oli seksuaalisia haluja naisiin. Termi jolla naisiin suuntautunutta naista kutsuttiin oli *sexual invert*, itseensä tai samanlaiseen kääntynyt tai kieroutunut.

Paljon huomiota kiinnitettiin aktiiviseen tyyppiin, joka samastui mieheen ja otti toiset naiset kohteekseen. Tämän maskuliinisen tyyppin ominaisuuksia luettiin erinäisissä tutkimuksissa lihaksikkaasta ruumiinmuodosta, suorasta katseesta ja liikkeiden ripeydestä aina viheltämistai-oon ja tupakoinniseen. Samalla lautin myös toinen lesbotyyppi: aktiivisen ja maskuliinisen naisen kohteena oleva altis, naisellinen nainen, joka jostakin käsittämättömäksi jääneestä syystä valitsee mieluummin kumppanikseen aktiivisen naisen kuin miehen. Nämä luokitukset toimivat pohjana lesbokulttuurissa paljon vaikuttaneille käsitteille *butch* ja *femme*.

Kun yhdysvaltalaisia (kuten myös saksalaisia) tyttölapsia alettiin kiikuttaa psykiatrille liiallisen maskuliinisuuden tai liian tyttöihin kohdistuvan kiinnostuksen vuoksi, muodostui lesbous samalla kult-

tuurisesti mahdolliseksi identiteetiksi. Yksi lesbokulttuurin kulta-ajoista oli 1920-luku, jolloin lesbous ja seksuaaliset kokeilut olivat eräänlainen muoti-ilmiö suurissa kaupungeissa, ja esimerkiksi New Yorkin Harlemissa vaikutti loisteliaa ”lesbian chic” yökerhojen verkosto, jonne saapui juhlaväkeä ympäri kaupunkia. Tyylikkäisiin kokopukuihin pukeutuneet butchit kulkivat seksikkäät femmepimut kainalossa pitkin katuja.

Yläluokan kokeilut erosivat siitä vaikutusvaltaisesta osasta lesbokulttuuria, joka syntyi työväenluokasta kotoisin olevien lesbojen kansoittamissa tanssibaareissa. Nämä kohtauspaiikat olivat sisäisen muodin, roolien sekä hyväksytyn ja ei-hyväksytyn välisen rajankäynnin intensiivisiä paikkoja. Baarikulttuuri butch-femme roolipeleineen kukoisti 1930–40-luvuilla.

1950-luvulla, McCarthyismin aikana, baareihin kohdistui säälimätön poliisivaino. Naisten transvestismi oli lailla kielletty ja baari-illat päättyivät usein poliisirsatsoihin, putkiin, väkivaltaan – ja myöhemmin sentimentaaliin muistoihin, joita on tallennettu *Lesbian Herstory* -arkiston nauhoille.

1970-luvun lesbofeminismi tuomitsi jyrkästi butch-femme -roolit tasa-arvon nimissä. Lesbojen uusi paikka feministisessä praksiksessa muutti olennaisesti lesbokulttuurin muotoa, ja lesbouteen liittyi yhä useammin poliittinen aktiivisuus. Samalla kulttuurinen itsereflektio nousi uudelle tasolle, ja poliittinen lesboliike sai alkunsa. Lesboidentiteetti, jonka luomista Fadermanin kirja omalta osaltaan jatkaa, muodostui kirjalliseksi. 1980-luvulta alkaen lesbokulttuuri on tehnyt eroa feministiseen kulttuuriin. Se on palannut omaan historiaansa ja tarkastellut eri kannoilta esimerkiksi butch- ja femmerooleja. Rooleista on 1980-luvulta lähtien tullut performatiivisen leikin uusia kiinnostuksen kohteita.

BUTCH JA FEMME -IDENTITEETTI

Mitä butch ja femme ovat? Ne ovat medikalisoivia kategorioita sekä kulttuurihistoriallisia kategorioita kuten Fadermanin histo-

riasta käy ilmi. Ne ovat esteettisiä kategorioita ja sellaisina sukupuolikulttuurin itenäisiä merkkejä, joita voidaan käyttää sosiaalisissa näytelmissä. Tämän lisäksi ne ovat kuitenkin myös identiteetikategorioita. Ne ovat yllättävän vakavalla tavalla nimiä heteroseksuaaliseen matriisiin sopimattomille positioille.

Voidaan sanoa, että lesboutta, naisten välistä emotionaalista ja ruumiillista rakkautta on tietyllä tavalla ollut aina olemassa, mutta identiteettinä lesbous tulee mahdolliseksi vasta kun se on kirjoitettu historiaksi ja sen paikka on määritelty.⁴ Yksilöllinen lesboidentiteetti kerrotaan ainakin itselle, ja usein myös muille. Se on kertomus siitä, mikä tässä erityisessä elämäntilanteessa on osoitus lesboudesta. Minkälainen lapsi olin, millaisia olivat suhteeni tyttöihin, poikiin, vanhempiini? Missä vaiheessa tiesin mistä pidin, mitä halusin, mihin identifioiduin? Miten tapahtumat seurasivat vääjäämättömästi toisiaan? Lesbokirjallisuus on täynnä kehityskertomuksia, elämäkertoja, jotka ovat enemmän tai vähemmän dramaattisia ja joko selkeitä tai viitteellisiä, kirjallisia tai realistisia, tuskallisia tai humoristisia.

Viime aikoina on ilmestynyt erityisiä butch-femme -elämäkertojen kokoelmia. Niistä ehkä tunnetuin on Joan Nestlen, rakastetun 1950-luvun femmen, toimittama *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*. Sen tarinoissa yksittäiset naiset kertovat omilla tavoillaan identiteettistään. Niitä ei kerrota ainoastaan sukupuolista kaksiarvologiikkaa rikkovaksi homoseksuaaliseksi identiteetiksi vaan kahdeksi uudeksi positioksi. Kumpaankin pätee Monique Wittigin aikoinaan feministisessä konferenssissa hätkähdyttänyt huudahdus ”lesbo ei ole nainen”⁵

Butch ei ole nainen, jos nainen ymmärretään biologisen sukupuolen, halun ja sosiaalisen sukupuolen ykseydeksi. Butchissa biologinen sukupuoli ”nainen” yhdistyy sosiaaliseen sukupuoleen ”mies” ja haluun, joka kohdistuu naiseen. Femme ei ole nainen sinä mieheen kohdistuvan halun, biologisen sukupuolen ja sosiaalisen

sukupuolen yhdistelmänä, joka määrittelee (heteroseksuaalisen) naisen. Femmesä yhdistyvät biologinen sukupuoli ”nainen” ja sosiaalinen sukupuoli ”nainen” haaluun, joka kohdistuu naiseen. Tai ei naiseen, vaan butchiin.

Lesbiset elämäkerrat korostavat yleensä identiteettejä. Useat niistä tallentavat puhtaasti butch- tai puhtaasti femmetarinan kulttuurisesti koodattuine määreineen. Ne kuvaavat ihmisiä, jotka näyttävät kertomuksesta riippuen joko syntyneen erilaisina tai vähintään valinnee seksuaalis-sosiaalisen identiteettinsä hyvin varhaisessa lapsuudessa. Rita Mae Brownin Molly Bolt joutuu kansakouluiässä tappeluun siitä, tuleeko hänestä isona presidentti vai ei, ja pian tämän jälkeen hän menee kihloihin Leotansa kanssa. Jokaisella, joka kokee itsensä butchiksi on tarina poikatyttölapsuudesta. On valokuvia itsestä pitelemässä pitkätukkaista naapurin tyttöä kädestä, kiipeämässä puissa, kalassa tai vain kuvattuna siinä väkisin päälle puetussa mekossa, joka kiristää hartioista ja näyttää olevan väärän henkilön päällä.

Nämä kertomukset eivät kysy, mistä se johtuu, vaan esittävät erilaisen ihmisen: fyysis-psykkis-seksuaalis-sosiaalisen yhdistelmän. Jotkut niistä, kuten esimerkiksi Audre Lorden klassiseksi lesbotekstiksi muodostunut omaelämäkerta *Zami*, ovat varsin tietoisia identiteetin narratiivisesta luonteesta. Lourden kirja on otsikoitu biomytografiaksi ja sen alaotsikkona on ”uusi tapa kirjoittaa nimeni”. Sen kuvaus neljävuotiaan toppahaalareihin pyntätyn Audren maagisesta kohtaamisesta naapurissa vierailevan satumaisen, punaiseen sametitakkiin puetun pikkuprinsessan kanssa on tietoisien kirjallinen identiteettifragmentti, joka on selvillä tarinan luonteestaan.⁶

Itsensä lesboksi kertova on yleensä enemmän selvillä identiteettinsä tietynasteisesta kontingenttiudesta kuin keskiverto heteroseksuaalinen nainen, jonka kertomus itsestään ”naisena” on vähemmän kertomuksellinen. Identiteetti luodaan tarinalla – ja silti jokainen itsensä lesboksi tai

homoksi luokitteleva tietää, että hänen identiteetissään ei ole kyse satunnaisesta keksinnöstä. *Coming out* -prosessiin liittyy yleensä vahva ”kotiin palaamisen” tunne, ”oikean” ja ”todellisen” minän esilletulo.

Onko siis kyse kulttuurista vai luonnosta, kun sanomme ”lesbo”, ”butch”, ”femme”? Ja onko kyse kulttuurista tai luonnosta ratkaisevalla tavalla erilaisessa mielessä kuin silloin kun sanomme ”nainen” tai mies?”

Olen toisaalla verrannut seksuaalista identiteettiä ja naisidentiteettiä kansalliseen identiteettiin.⁷ Esimerkiksi suomalaisuus on narratiivinen entiteetti, joka on muodostunut toimivaksi identiteetiksi tiettyssä historiallisessa yhteydessä. Identiteetin synty on ehdollistunut alistushistorialla, ja väitän, että kansa -muotoisten identiteettien synnyn yleinen kehys on alistushistoria. Voidaan sanoa, että homoseksuaalisuutta on aina ollut olemassa, mutta sen muodostuminen nimetyksi identiteetiksi on edellyttänyt tieto-valta -rakenteiden muotoutumista konkreettisesti esteiksi ja kielloiksi.

Kansallinen, suku”puolinen” ja seksuaalinen identiteetti ovat ei-essentiaalisia, historiallisesti kontingentteja identiteettejä, mutta olennaista on, että ne kaikista ei-essentiaalisuudestaan, historiallisuudestaan ja kontingenttiudestaan huolimatta ovat poliittisesti merkittäviä juuri identiteetteinä.

Kansallisuudesta, esimerkiksi suomalaisuudesta, esitetään nykyisin hyvin harvoin luonnontieteellisiä kysymyksiä. Emme yleensä ajattele suomalaisuuden sijaitsevan ruumiissamme, geeneissä, kromosomeissa tai kallonmodossa. Sen sijaan homoseksuaalisuudesta kysytään yhä uudelleen ”mitä se on?” tai ”mistä se johtuu?” nimenomaisena tarkoituksena löytää vastaus ruumiista, sen muodosta, tai vielä mieluummin syvemmältä: aivoista, soluista, ja biologiatiteen nimeämien, näkymättömiin solunsisäisten olioiden maailmasta.

Ne jotka etsivät luonnosta ratkaisua, kuuluivat he sitten homoseksuaalisuuden

puolustajiin tai vastustajiin, rakastavat geenit ja kromosomeja. Toiset taas ovat sitä mieltä, että geenit ja ”*genocide*” ovat liian lähellä toisiaan.⁸ Poliittisesti korrekti vastaus kuuluu: ”Sillä ei ole merkitystä, tärkeää on se, että meitä on”. Filosofisesti mielenkiintoisin vastaus on kuitenkin kysymys: miksi tämä kysymys kysytään? Mikä asettaa dikotomian luonto/kulttuuri ja onko tämä binarismi dekonstruoitavissa?

Michel Foucault erottelee kirjassaan *Les mots et les choses* modernin tietomuodon, jonka tyypillinen piirre aikaisempiin tietomuotoihin nähden on, että se selittää näkyvää näkymättömällä, pintaa perustalla. Moderni ajattelu operoi dikotomioilla pinta/perusta, pinnallinen/syvällinen, epäautenttinen/autenttinen, keinotekoinen/aito. Itse olen kuvannut modernia riisumisen liikkeeksi. Moderni kuorii epäaitoja kerroksia siinä uskossa, että niiden alta löytyy aito ja tosi ydin.⁹ Postmoderni teoretisointi koostuu tämän liikkeen tunnistamisesta ja se kieltäytyy perustan hakemisesta.

Postmoderni/moderni-erottelun valossa kysymys ”luonto vai kulttuuri” sekä taipumus etsiä biologiasta perustaa käyttäytymisen selittämiseksi edustavat oireellisesti modernia otetta. Jos kulttuuri on pinta luonnolle, niin homoseksuaalisen kulttuurin olemassaolon täytyy seurata jostakin, vielä käsittämättömästä, luonnon alueella vallitsevasta erosta – samalla tavoin kuin heteroseksuaalisen sukupuolikulttuurin oletetaan seuraavan luonnollisista eroista naisten ja miesten välillä.

Toinen vaihtoehto – tämän ajatusmallin puitteissa – on merkitä homoseksuaalisuus ”kulttuuriseksi” ilmiöksi, joka on vailla ”luonnollista perustaa”. Kun homoseksuaalisen kulttuurin historia on tullut esille ja kun on käynyt ilmi, että identiteetin kertominen tapahtuu ”kulttuurin” alueella, tästä on tullut yhä suositumpi kanta. Merkittävää on, että ratkaisu tehdään täsmälleen saman modernin dikotomian puitteissa ja ehdoilla. Siksi tästä siirrosta seuraa myös suuri muutos homoseksuaalisuuden ”todellisuuden” asteeseen. Jos

kyse ei ole biologisesti merkittävästä erosta, kyse ei ole ”oikeasta” erosta, vaan eräänlaisesta leikistä, päänäpintymästä, korkeintaan psykologisesti selitettävissä olevasta väärinkäsityksestä – yksinkertaisesti pinnallisesta ilmiöstä, jolla ei ole perustaa.

Postmodernin teoretisoinnin kannalta haastavaa on yrittää näiden vaihtoehtojen sijasta ajatella sukupuolta dekonstruoidulla luonto/kulttuuri-dikotomia. Aivo-lisäke, ripsiväri, hyvä pallosilmä, nännit ja tahto, ovat kaikki, tässä ja nyt, sukupuoli-identiteetin kannalta merkitseviä tekijöitä. Moderni tietomuoto pakottaa meidät järjestämään osan niistä luontoon, osan kulttuuriin ja selittämään yhden toisilla. Olisiko mahdollista ajatella toisin? Millaista olisi ajatella sukupuolta ilman luonnon ja kulttuurin kahtiajakoa?

Viimeisen kymmenen vuoden kuluessa sukupuoliteoretisointi on siirtynyt ympäristöön, jossa moderni on asetettu kyseenalaiseksi postmodernin nimissä. Yksi tämän kehityksen ilmenemismuoto on ollut kiinnostus ”pinnalliseen” sukupuoleen eli sukupuoliperformanssiin ja sukupuoliiseen identiteettiin performatiivisena tekona.

ROOLIT PERFORMANSSEINA

Postmodernin ajattelumaailman ja homoseksuaalisen kulttuurin väliseen flirttiin on viitattu useissa yhteyksissä. Yhteys ei ole satunnainen. Perustahakuisuudesta kieltäytyminen, avoin ”keinotekoisuus” sekä pinnan ja perustan välisen suhteen saattaminen pois tasapainosta ironian avulla kuuluvat homoseksuaaliin maailmaan ja tulevat tematisoiduiksi myös postmodernissa. Esimerkiksi Sue-Ellen Case toteaa camp-tyylin olleen aina osa gay-kulttuuria. Hän jatkaa ”Camp-tyyli, gay-identifioitu pukeutuminen ja homoseksuaalisuuden sosiaalisen todellisuuden artikulaatio on myös muodostunut osaksi heteroseksuaalista postmodernia kaanonina.”¹⁰

Yksi modernin ja postmodernin estetiikan välisistä erimielisyyksistä koskee representaatiota. Kyse ei ole vain siitä, että

moderni taide kieltää representaation ja postmoderni tekee sen tietyissä rajoissa uudestaan mahdolliseksi, vaan ennenkaikkeaa siitä, että postmoderni saattaa pois tasapainosta esittävän ja ei-esittävän välisen erottelun. Performanssi on ollut suosittu postmoderni taidemuoto ehkä juuri siksi, että performanssit hakevat hetkiä, joissa tämä ero kumoutuu. Samalla rikkoutuu esittäjän ja esitettävän välinen ero. Myös homoseksuaalinen kulttuuri koostuu performansseista, joissa esittäjän/esitettävän/esityksen rajoja ei pidetä pystyssä, joissa ne hämärretään. Kysymystä siitä, mikä on "todellisuus" ja "oikea", ei näiden sukupuoliperformanssien yhteydessä tule yksinkertaisesti mieleen esittää.

Naiseksi pukeutuneen transvestiitin ja feminiinisesti esiintyvän homoseksuaalin miehen hahmot ovat tuttuja. Butch-femme rooleista on kirjoitettu viime aikoina paljon performansseina. Tärkeä lähtökohta tälle keskustelulle on ollut Joan Rivierin klassiseksi muodostunut artikkeli "Womanliness as Masquerade" vuodelta 1929.

Rivierin psykoanalyttisen erittelyn mukaan nainen saattaa käyttää feminiinistä esiintymistä naamiona peittämässä sitä, että hänellä on isältään anastamansa penis intellektuaalisena aseenaan. Rivieren analyysikohte on akateeminen nainen. Hän toteaa akateemisessa tilaisuudessa esitelmöivän naisen esittelevän julkisesti penistä, jonka hän on kastraatiolla anastanut isältään. Kompensoidakseen kastraation, joka sisältyy hänen intellektuaaliseen asemaansa, nainen pukeutuu ylifeminiinisesti ja hakee jokaisen esiintymisen jälkeen miehiltä naisellisuutensa tunnustusta flirttaillella.

Maskeraadi on Rivierin mukaan tälle naiselle reaktiivinen ele heteroseksuaalisessa kulttuurissa. Hänen mukaansa lesbo näyttää peniksensä ylpeästi, mutta heteroseksuaalisilla markkinoilla toimiva ja kilpaileva homoseksuaalinen nainen reagoi maskeraadilla.

Cage kiinnittää huomiota siihen, että Riviere toteaa: "lukija saattaa nyt kysyä, kuinka määrittelen naisellisuuden tai mi-

hin vedän rajan aidon naisellisuuden ja "maskeraadin" välille: ne ovat sama asia"¹¹. Jos naiseus (ja siksi myös miehuus) on yleensäkin esitys, kyse on siitä kuka esittää mitä, kelle ja miksi.

Cage ehdottaa butch-femme-roolien ja baarikulttuurin roolipelien tulkintaa Rivierin avulla. Femme tarjoaa maskeraadinsa butchille, butch esittää peniksensä femmelle. Tämä saa meidät Cagen mukaan kysymään: "penis, penis, kenellä on penis?" Ja kun referenttiä ei ole näkyvissä, fiktio peniksestä ja kastraatiosta muuttuu ironian kohteeksi ja campiksi, baarikulttuurin olennaisiksi elementeiksi.¹²

Cagen mukaan baarikulttuurissa nämä penis-suhteiset asemat on aina ymmärretty rooleiksi, ei biologisesti syntymälahjoiksi eikä essentiaalisiksi. Teatterin kannalta ne ovat hänen mukaansa luonnorekennelmia, aktiivisempia kuin "reaktiot". Femme esittää tietoisesti feminiinisen maskeraadin sen sijaan että reagoisi kompensatorisesti miehiseen katseeseen. Camp on mukana kuvassa naisellisuuden ylliyöntinä, joka kuuluu klassiselle femmelle siinä kuin drag-queenillekin.¹³ Cage käyttää Baudrillardia Rivierin ohella ja toteaa: "butch-femme-roolit tarjoavat hypersimulaation naisesta sellaisena kuin freudilainen järjestelmä ja fallokratia, joka tekee siitä hallitsevan sosiaalisen järjestelmän, naisen määrittelevät."¹⁴

Cagen butch-femme-pari on "voimakaksikko" (*dynamic duo*) joka ei esitä teatteria falliselle järjestelmälle vaan tekee siitä teatteria.

Teresa de Lauretis jatkaa Cagen ajatusta, mutta kiistää sen, että kyseessä olisi heteroseksuaalisen tilanteen "esittäminen". Hän kirjoittaa: "butch-femme-roolipeli ei ole jännittävää siksi, että se esittää heteroseksuaalisen halun, vaan siksi että se ei tee sitä."¹⁵

De Lauretis mukaan esitetyksi tulee pikemminkin eräänlainen aave-efekti, outo välimatka (heteroseksuaalisena esitetyn) halun ja esityksen välillä. Koska esitys ei täsmällisesti ottaen sovi esittäjiin, sen sisällöksi jää vahva viittaus esittäjien fan-

tasiapanokseen – ”fantasiaan, joka ei koskaan voi täydellisesti esittää heitä tai heidän haluaan, joka jää lavastuksensa tavoittamattomiin, fantasiaan, joka saa yhä uudelleen muodon huolimatta siitä, että se tulee dekonstruoiduksi ja saatetuksi pois tasapainosta lesbo – campin *mise en scene* -tapahtumassa.”¹⁶

De Lauretis ei ole täysin tyytyväinen postmodernin heteroseksuaalisen kulttuurin ja lesboerityisyyden samastamiseen. Hänen mukaansa lesboseksuaalisuudessa on jotakin palautumatonta. Välimatka fantasia-skenaarioiden ja itsekritiiksen ironisen lesbokatseen välillä muodostaa halun tilan, joka kohdistuu sekä samaan että toiseen, mutta kumpaankin naisessa, ja on siksi erilainen kuin heteroseksuaalinen halu. Femme on haluttu, joka osoittaa haluttavuutensa butchille.¹⁷

De Lauretis näkemys on houkutteleva, koska se hakee lesbolle, butchille ja femmelle – ja itse aktille – identiteettiä, joka ei olisi riippuvainen heteroseksuaalisesta mallista. Mutta onko niin, että samalla kun se itsepintaisesti kieltää että homoseksuaalinen roolipeli ”kopioisi” heteroseksuaalisuutta, se tulee asettaneeksi heteroseksuaalisuuden ”esittämisen” ulkopuolelle, ”olemisen” alueelle?

De Lauretis vastenmielisyys postmodernia esitys-teoretisointia kohtaan jää riippuvaiseksi olemisen ja esityksen tiukasta erottamisesta ja olemisen arvottamisesta esittämiseen nähden. Hänen pyrkimyksenä vakavoittaa lesbous ei-esittäväksi essentiaaliseksi seksuaalisuuden muodoksi onnistuu vain julistamalla heteroseksuaalisuus sellaiseksi.

Tähän nähden Judith Butlerin näkemys sukupuolesta performanssina on päättäväisesti postmoderni. Butlerin mukaan on väärin ajatella sukupuolta yleensäkin olemisenä, sukupuoli on myös heteroseksuaalisessa muodossa aina tekemistä. ”Mies” ja ”nainen” muodostuvat performatiivisissa teoissa. Ne ovat *tuloksia* teoista, joiden *alkuperänä* niitä yleensä pidetään.¹⁸

Koska Butlerin viitekehysessä suku-

puoli on yleensäkin performatiivinen, ei butch- ja femmeroleissa ole kyse ”keino-tekoisesta” esityksestä, imitaatiosta erotuksena heteroseksuaalisen roolipelin aitoudesta. Siinä on kyse ainoastaan vaihtoehtoisesta esityksestä.

Butleria on kritisoitu siitä, että hänen teoriassaan ruumis katoaa performanssiin. Mutta kyse on suuremmasta askeleesta. Butler ei pelaa esittäjä/esitettävä, olemisen/esitys, ruumis/pinta, materiaallinen/henkinen tai luonto/kulttuuri-eroilla. Hänen tekstinsä tähtää juuri näiden erottelujen dekonstruktioon.

Sukupuolitettu ruumis on usein viimeinen paikka, johon sukupuolisen kaksiarvologiikan mukainen sukupuoli ero paikannetaan. Silti tiedetään, että naiset ja miehet eivät todellisuudessa ole ruumiillisten sukupuolityyppien mukaisia puhtaita muotoja: ruumiit muotoillaan, ne muotoutuvat, sukupuolitettussa elämässä ja heteroseksuaalinen matriisi toimii tässä prosessissa usein julmana valtana.¹⁹

Kuinka pitkälle myös ruumis ja siihen liitetty seksuaalisuus ovat performansseja? Monien mielestä vanha puhe feminismistä peniskateutena on roskaa, koska kyse on solmiokateudesta²⁰ (työpaikoista ja sosiaalisesta arvonnasta). Mutta riittääkö solmio? Mitä jos halutaan myös penis?

LESBOFALLOS

Penis, penis, kenellä on penis? Psykoanalyttinen teoria on keskittänyt miehistyksen ja seksuaalisuuden yhteen ruumiinosaan. Penis on toiminut antiikin Kreikan kulttuurista lähtien voimakkaana kulttuurin symbolina. Se ei ole vain fyysinen elin, se on fallos: tie kulttuuriin. Erityisesti psykoanalyttinen teoria rakentaa kulttuurin falloksen ympärille. Fallos on valta, kontrolli, penetraatio, kieli, voima. Se jolla on fallos on kastroiintuhan alainen. Lacanin mukaan nainen on fallos. Se, mikä on omistettava, mikä takaa kaiken falloksen liittyvän omistamisen ja millä on valta kastroida.

Nykyisen radikaalin lesboseksin teoriassa ja praksiksessa sukupuoli kohtaa lakkaamatta imaginaarisen luonteensa, ja

luonnon ja kulttuurin välille oletettu raja muuttuu yhä ongelmallisemmaksi. Judith Butlerin artikkeli ”The lesbian phallus and the Morphological Imaginary” (1992) yhdistää psykoanalyttisen keskustelun lesboseksuaalisuuden ajankohtaiseen todellisuuteen.

Butler lukee artikkelissaan Freudin ja Lacanin tekstejä. Kyse on falloksesta, jonka Freud ottaa esille *Unten tulkinnassa* ja jonka Lacan asettaa ensisijaisen merkittäjän asemaan artikkelissa ”The Meaning of the Phallus” (1958).

Freudin perusteella Butler toteaa: ”jos erotogeenisuus tuotetaan aikaansaamalla ruumiillinen toiminto tietyn ajatuksen avulla, niin ajatus ja aikaansaannos ovat fenomenologisesti samanaikaisia. Tämän takia ei ole mahdollista sanoa, että ruumiinosa edeltää ajatusta tai nostattaa sen, koska itse asiassa ajatus ilmaantuu samanaikaisesti kun fenomenologisesti saavutettavissa oleva ruumis ja on juuri se, joka takaa sen saavutettavuuden²¹.”

Butler väittää, että jo Freudin omassa tekstissä falloksella siirtyä metonymisesti eikä kuulu nimenä millekään ruumiinosalle, vaan on perimmäisesti siirrettävä ja on, ”ainakin tässä tekstissä, juuri erotogeenisen siirrettävyyden periaate”.²²

Butlerin Freud-luennan valossa ”ei ole enää mahdollista olettaa anatomiaa pysyvänä referenttinä, joka arvotetaan ja merkitään imaginaarisen skeeman välityksellä. Päinvastoin, itse anatomian tavoitettavuus on tiettyssä mielessä riippuvainen tästä skeemasta ja sen kanssa samanaikainen²³.”

Lacanin artikkeli ”The Mirror Stage” (1949) kuvaa varhaislapsuuden nk. peilivaiheen, jossa muoto projisoidaan pinnalle, toisin sanoen hahmotetaan oman ruumiin ääriviivat. Butlerin mukaan ”ruumis, tai pikemminkin morfologia on Lacanille imaginaarinen muotoutuma, mutta toisessa Seminaarissa opimme, että tämä *percepti* eli ruumiin visuaalinen tuottaminen säilyttää fantasmaattisen kiinteytensä ainoastaan tulemalla kielen alaiseksi ja tulemalla merkityksi sukupuolierolla”.²⁴

Ruumiit muodostuvat kokonaisuksi sukupuolisesti merkittyjen *nimien* kautta. Nimi antaa aseman symbolisen alueelta eli sukulaisuuden idealisoidulta alueelta, niistä suhteista, jotka ovat rakentuneet käskysten ja tabujen välityksellä. Näitä suhteita hallitsee isän laki eli inestinin kielto. Ruumiin yhtenäisyyttä ei Butlerin luennan mukaan tuota luonnollinen raja tai orgaanien telos, vaan sukulaisuuden laki, joka toimii nimen välityksellä.²⁵

Lacanin teksti ”The Meaning of the Phallus” kieltää, että falloksella olisi sen enempää elin kuin imaginaarinen vaikutuskaan. Sen sijaan se on ”ensisijainen merkittäjä”. Butler huomauttaa kuitenkin, että tästä eksplisiittisestä kiellostä huolimatta falloksella liittyy penikseen, ei yksinkertaisen identiteetin kautta, mutta tietyn negaation kautta. Falloksen on kiellettävä penis toimiakseen ensisijaisena symbolina ja merkittäjänä. Jos falloksella merkitsee vain sikäli kuin se on muuta kuin penis, ja jos penis on määritelty ruumiinosaksi joka falloksen ei pidä olla, on falloksen symboloimiskyky perustavasti riippuvainen peniksestä. Näyttää siis siltä, että falloksella ei olisi mitään ilman penistä. Niinpä Butlerin kysymys kuuluu: miksi olettaa, että falloksella tarvitsee tietyn ruumiinosan symboloidakseen, miksei se voisi toimia symboloisimalla ”muuta ruumiinosia tai ruumiinkaltaisista esineistä”.²⁶

Butler väittää, että juuri siksi, että falloksella on idealisaatio, jotakin mitä mikään ruumis ei voi kylliksi muistuttaa, se on siirrettävissä oleva fantasma. Näin ollen naturalisoitu yhteys maskuliiniseen muotoon voidaan asettaa kyseenalaiseksi muodostamalla erilaisia ruumiillisia egoja.²⁷

Butler toteaa eksplisiittisesti, että lacanilaista falloksen omistamista voidaan symboloida käsivarrella, kielellä, kädellä tai kahdella, polvella, reidellä, lanneluulla tai sarjalla ”tarkoituksenmukaisesti suunniteltuja ruumiinosan kaltaisia esineitä”.²⁸ Viimeksimainitulla Butler tuntuu hienovaraisesti viittaavan Yhdysvaltojen seksuaaliradikaaleissa lesbopiireissä suosittuihin ”seksileluihin”. Parhaimmillaan nämä le-

lut ovat silikonista valmistettuja kopioita antiikin Kreikan palvomasta fallos-fetissistä. Näitä feminiinisen seksuaalisuuden käytännöllisiä imaginaarisia jatkeita on saatavana kaikenvärisinä ja -kokoisina sekä varustettuina monenlaiset liikeradat sallivilla kiinnitysmekanismeilla. Monet tuntevat tämän kirjaimellisesti siirrettävän ja omistajaa vaihtavan, aina valmiin ja hyllytettävän postmodernin falloksen käytännölliset edut.²⁹ Voidaan kysyä onko dildo muovin lopullinen voitto luonnosta maskuliinisen alueella³⁰, samalla lailla kuin spermapankit, keinohedelmöitys ja kohdunvuokraus ovat sitä reproduktion alueella.

Lacanilainen falloksen omistaminen ja falloksena oleminen tulee mahdolliseksi tässä lesbofallosskenaariossa. Fallinen lesbo (butch) on potentiaalisesti kastroitavissa ja halutulla naisella (femme) on valta kastroida, sillä hän voi joko tarjota tai kieltää fallisuuden spekulaarisen takauksen. Se, että näyttämö saattaa muuttua, että oleminen ja omistaminen voivat vaihtaa paikkaa, saattaa normatiivisen heteroseksuaalisuuden hämmennyksiin.³¹

Butlerin mukaan on selvää, että fallos on privilegioitu tämän päivän seksuaalikulttuureissa. Hän on tietoinen siitä, että monet lesboteoreetikot katsovat lesboseksuaalisuuden toimivan fallogosentrisen talouden ulkopuolella, mutta on itse sitä mieltä, että lesboseksuaalisuus on *yhtä* tuotettu kuin mikä tahansa muu seksuaalisuuden muoto. Kyse ei hänen mukaansa ole siitä, että fallos ei sisältyisi lesboseksuaalisuuteen rakenne-elementtinä, vaan kyse on siitä miten se sisältyy. Fallos muodostaa siinä ”epämääräisen identifikaation ja halun paikan, joka eroaa merkittävästi normatiivisesta heteroseksuaalisuudesta.” Lesbofallos merkitsee halua, joka on tuotettu historiallisesti erilaisten kieltojen risteyksissä, ja normatiiviset vaatimukset ovat sen mahdollisuuden ehtoina.³²

Tässä mielessä ”lesbofallos halun mahdollisena paikkana ei merkitse viittaamista mihinkään *kuvitteelliseen* identifikaatioon ja/tai haluun, jota voisi verrata *todelli-*

seen: päinvastoin, se merkitsee ainoastaan vaihtoehdoisen imaginaarisen kannustamista hallitsevan imaginaarisen sijasta ja sen näyttämistä, miten hallitseva imaginaarinen muodostuu kun heteroseksuaaliset morfologiat naturalisoidaan.”³³

Lesbofallos ei merkitse peniksen hakeamista, vaan hallitsevan symbolisen seksuaalieron siirtämistä paikaltaan, ja vaihtoehdoisten imaginaaristen skeemojen liikkeelle laskemista. Tehtävä ei ole ainoastaan erottaa fallos peniksestä, vaan myös nähdä sen siirrettävyys. Seksuaalisina tekijöinä peniksestä riippuvat ominaisuudet, kuten penetroivuus ja penetroitavuus, tai kontrolli ja alistuvuus, ovat siirrettäviä. Butlerin mukaan fallos on aina jo valmiiksi muotoiltavissa.

Butlerin artikkeli avaa mahdollisuuden ymmärtää seksuaalinen identiteetti, erityisesti butch-identiteetti ruumiilliseksi ja morfologiseksi edellä käsiteltyjen narratiivisen ja performatiivisen identiteetin lisäksi. Luonnon ja kulttuurin, synnynnäisen ja keinotekoisien erottelevien siirretään kaikissa näissä identiteettien muodostuksissa pois modernilta paikaltaan.

Jos kykenemme luopumaan ajatukselta, että jokin Luonto määrää sukupuolemmee roolin kiinnittämällä halun ja ruumiin identiteetin, niin olemme jo pitkällä. Mutta meidän on myös huomattava, että vaihtoehdotiset identiteetit eivät synny iloisessa valintaprosessissa lukemattomien vaihtoehtojen välillä. Identiteettien syntyminen on tilanteesta riippuva ja sidottu prosessi, jonka ehtona ovat erilaiset sääntöjärjestelmät.

NIMIEN POLITIIKKA

Politiikka, joka kohtaa heteroseksuaalisen matriisin vallan ei ole vapauttamisen politiikkaa. Postmoderni aika on, erityisesti Foucault’n *Seksuaalisuuden Historian* ensimmäisen osan jälkeen, tietoinen siitä, että on turha hakea seksuaali-identiteettien luonnollista, oikeaa ja aitoa perustaa, joka voitaisiin pelastaa repressiolta. Jos seksuaaliset identiteetit ovat historiallisten ja yksilöllisten puitteiden tuotteita, niitä ei voi vapaut-

taa vallasta, päinvastoin, ne ovat vallan tuottamia.

Onko politiikassa sitten kyse olemassa olevien erilaisten identiteettien oikeuksista? Identiteettiin vetoava oikeuspolitiikka on tärkeää. Useimmat samaa sukupuolta olevat parit haluaisivat rakkauselämälleen samat ilmaisuvapaudet ja samat parisuhde-edut kuin heteroseksuaaleilla.

Identiteettipolitiikan vaara on se, että se vakauttaa sen, minkä radikaali sukupuolipolitiikka haluaa laittaa liikkeelle. Identiteetteihin vetoavalla oikeuspolitiikalla on taipumus naturalisoida identiteetit ja rakentaa politiikan vahvin argumentti tälle naturalisoinnille. Toisaalta identiteetin momentti on – kuten olen pyrkinyt argumentoimaan, välttämätön kaikessa sukupuolipolitiikassa. Kyse on vain sen ymmärtämisestä, että naturalisoimaton, sattunnainen, ja rakentumishistorialtaan dekonstruoitu identiteetti on yhä identiteetti ja toimii oikeutetusti tekijänä sitä vaativissa poliittisissa tilanteissa.

Identiteetin nimissä harjoitettu oikeuspolitiikka avaa homoseksuaalisen kaapin. Kaappi on performanssi, joka saadaan aikaiseksi vaikenemisen puheaktilla. Kaappi myös tuottaa osaltaan tieto-valta-järjestelmänä poissulkemansa ilmiön.

Eve Sedgwickin mukaan homoseksuaalisuuden sulkeminen kaappiin, eli pois puheen piiristä, on ollut tällä vuosisadalla episteemisen kenttämme rakenteellinen elementti. Hän toteaa, että homo/heteroseksuaali -erottelu ja sen krooninen kriisi on merkinnyt kulttuurimme keskeisiä kategorioita kuten salaisuus/paljastuminen, tieto/tietämättömyys, yksityinen/julkinen, maskuliininen/femiiniininen, enemmistö/vähemmistö, viattomuus/salaisuuksiin vihkiminen, luonnollinen/keinotekoinen, urbaani/provinsiaalinen, terveys/sairaus, aktiivinen/passiivinen, sisällä/ulkona, valinnaisuus/riippuvuus, säilyvyys/dekadenssi utopia/apokalypsia jne.³⁴

Koska kaappi tuottaa, osaltaan, poissulkemaansa ilmiötä, ei ole hämmästyttävää, että jotkut ovat sitä mieltä, että kaappi on tarpeellinen. Tietyllä tavalla homokult-

tuurin jännite syntyy kaapin ja sen ulkopuolisen maailman välisestä erosta, ja jotkut ovat sitä mieltä, että homokulttuuri menettää jotakin olennaista, jos se paljastetaan suurelle yleisölle.

Vuodesta 1993 on yllättäen³⁵ tullut Yhdysvalloissa suuri gay-kulttuurin julkisuusvuosi. Homoseksuaalisuudesta armeijassa käytiin ennennäkemättömän laaja julkinen keskustelu. Washingtonissa koontui kaikkien aikojen suurin marssi homo-, lesbo-, bi- ja trans-identiteettien nimissä. *Vanity Fair* -lehti julkaisi kansikuvan, jossa K.D. Lang ja Cindy Crawford poseerasivat kuvitteellisissa butch-femme asetelmassa ja jopa Newsweek esitti kansikuvanaan lesboparin. Jokainen itseään kunnioittava lehti Yhdysvalloissa seuraa nyt esimerkkiä ja kirjoittaa sympaattiseen sävyyn vähintään yhden sunnuntainumeron sivun verran lesboista tai gay-kulttuurin taloudellisesta voimasta. Gay- ja lesboyhteisössä käydään samaan aikaan kiivasta keskustelua siitä, onko tämä meteli toivottavaa ja hyödyllistä.

Yksi argumentti laajenevan positiivisen julkisuuden puolesta on se, että tutkimusten mukaan homoseksuaalisiksi itsensä kokevat nuoret ovat edelleen suurissa vaikeuksissa ja heidän itsemurhalukunsa ovat korkeat. On moneen kertaan todettu, että julkinen keskustelu ja roolimallien tarjoaminen auttaa kasvuprosessissa. Voidaan myös aiheellisesti kysyä, voiko kukaan, nuori tai vanha salata emotionaalisen elämänsä ja elää terveenä? Homoseksuaalit kuvataan klassisiksi onnettomiksi ihmisiksi. Onko liikaa olettaa, että onnettomuus seuraa vaikeasta tilanteesta eikä vaikea tilanne onnettomasta luonteesta?

Onnellinen gay-elämä tiedetään nykyisin yhtä mahdolliseksi kuin onnellinen heteroelämä, ja poliittinen kysymys on: miksei gay-lapsi saisi kasvaa gay-aikuiseksi ympäristössä joka tukee hänen päätöksistään, ymmärtää hänen persoonallisuuttaan ja antaa hänelle oman kulttuurin ravintoa. Homoseksuaalit lapset eivät synny homoseksuaalisiin perheisiin. Yleensä identiteetti täytyy muodostaa suurella työllä.

Entä jos pikku butch-tytölle ei tyrkytettäisi poikaromansseja ja sanottaisi lakkaamatta, että hänen pitäisi muuttua naisellisemmaksi, vaan sen sijaan hänelle vihjattaisiin mahdollisuuksista löytää tyttöystävä ja häntä tuettaisiin lesbo-identiteetin rakentamisessa. Miksei naisella, joka haluaa miehen roolin, voisi olla omaa paikkaa? Miksei miehellä, joka haluaa naisen roolin, voisi olla omaa paikkaa – ja nimeä? Monet miehet tuntevat olevansa enemmän itsensä, jos saavat pukeutua hameeseen tai olla alistuvia tai huolehtivia tai tulla pidetyksi vahvasti tai olla objekteina tai kauniita tai vailla ensisijaista taloudellista vastuuta parisuhteessa.³⁶ Kun ihmiset tutkivat vakavasti halujensa rakennetta, kun he löytävät erilaisia sosiaalis-seksuaalisia kerroksiaan ja pohtivat mihin he haluiltaan sijoittuvat, klassiset ”naisen” ja ”miehen” paikat eivät riitä. Tämä näyttää pätevän yhä enemmän sekä homoseksuaaliin että heteroseksuaaliin suhteisiin.³⁷

Radikaalissa sukupuolipolitiikassa on kyse nimistä ja näkyvyydestä sekä erilaisten ihmisten oikeudesta elää tunnustetusti erilainen elämä. Vaikka identiteettejä ja nimiä on – periaatteessa – loputtomasti, niin käytännössä jokaisella ei-heteroseksuaalilla (*queer*) on joka hetki jokin mies tai ei-nainen-identiteetti, ja usein nämä identiteetit ovat kokonaisen elämän pituisia. Nämä asemat, hetkelliset tai pitkälliset, ansaitsevat nimen ja toimivat nimityksi tullessaan suhteessa heteroseksuaaliseen matriisiin ”vallankumouksellisesti”.

Matriisi pyörittää meitä kahden ideaalityypin ympärillä. Poliitiikka merkitsee ennen kaikkea matriisin tajuamista. Lesbojen ollessa kyseessä tämä tajuaminen muuttaa jo sinänsä sukupuolihierarkioita. Feministinen liike on tietyllä tavalla aina tehnyt vastarintaa sukupuolittavalle vallalle. Sata vuotta sitten naisen esiintyminen julkisesti housut jalassa oli yhtä radikaali teko kuin miehen esiintyminen hame päällä on tänään.

On myös valaisevaa käsittää, että naturalisoinnin valta matriisiin takaajana saa

voimansa modernista kaipuusta pinta-perusta-muotoiseen selitykseen.

Olen tässä artikkelissa rakentanut vastakkainasettelua kahden sukupuoleen kohdistuvan kyselyn välille: postmodernin ja modernin. Tämä vastakkaisuus tulee erinomaisella tavalla esille kahdessa tämän vuoden elokuvassa: Neil Jordanin *The Crying Game* ja Sally Potterin *Orlando*, jotka molemmat ovat saaneet paljon huomiota.

Virginia Wolfin modernistiseen tekstiin perustuvassa esteettisesti kiehtovassa *Orlandossa* miehet ja naiset muuttuvat toisikseen. Teksti tematisoi androgyynisyyttä, jonka ehtona ovat ”naisen” ja ”miehen” kategoriat, mutta samalla se väittää, että sukupuolet ovat pinta, joka on riisuttavissa. Pinnan alla on jotakin todellisempaa. Miehestä naiseksi seitsemän yön kuluessa muuttunut Orlando katsoo itseään peilistä ja toteaa ”sama ihminen, vain eri sukupuoli”.

”Ihminen” on moderni käsite ja *Orlando* kuvaa modernin, universaalin ihmisen, joka on kumpaakin sukupuolta eikä kumpaakaan ja samalla kuka tahansa koska tahansa. Transsendentaali yksilö on viime kädessä sukupuoleton, ja se paljastuu, kun sukupuoli on riisuttu ylimääräisenä kerroksena ytimen ympäriltä.

Vaikka Orlando näennäisesti toimii ”luonnollisen” etsinnän ulkopuolella, se tosiasiaassa asettaa kysymyksen, joka on rakenteeltaan sama kuin luontoon vetoava ”mikä on totuus sukupuolesta?” Orlando itse asiassa väittää, että ”ihminen” on ”luonnostaan” androgyyninen tai – joku muu voisi sanoa – biseksuaalinen.

Jos Orlandon hahmo on universaali eikä kukaan ja kuka tahansa koska tahansa, niin *The Crying Game*n sukupuolisesti haastava Dill on identiteetiltään spesifi yksilö tässä ja nyt. Dillin hahmon käsinkosketeltavuus transvestiittinä yksilönä vaatii itselleen tyynesti nimeä. Dill ei ole mies eikä nainen, ja käsikirjoitus vastustaa pyrkimystä asettaa hänet kumpaankaan luokkaan. Naiseksi meille esittäytyneen Dillin naturalistinen paljastuminen mieheksi ku-

moutuu, kun hänet hetkellisesti puetaan mieheksi eikä tulos ole kovinkaan vakuuttava puhumattakaan siitä, että se olisi kenenkään kannalta tyydyttävä.

Käsikirjoitus ei yritä kysyä Dillin ”todellista” sukupuolta. Identiteetti on muodostettu sukupuolijärjestelmässä tarjolla olevista naisen ja miehen elementeistä, ja teksti vastaanottaa tämän luomuksen pyrkimättä katsomaan sen taakse todellisempaan todellisuuteen.

The Crying Game on esittämässäni mielessä postmoderni, sillä se ei esitä pinta-perusta-rakenteista kysymystä sukupuolesta. Dillin identiteetti on narratiiviselta, performatiiviselta ja ruumiillisen egon muodolta transvestiitti persoona, eikä sen totuutta rakenneta naturalisoiville tai universalisoiville väitteille. Se edustaa tällaisena, tässä ja nyt, nimien politiikkaa. ”Dill” merkitsee sukupuolijärjestelmään kohdistuvaa vastarintaa. Se saattaa sukupuolijärjestelmän liikkeeseen toisin kuin *Orlando* tekstin politiikka, jonka ainoa pyrkimys on löytää perusta ja taata se. *Orlando* edustamasta universalisoivasta androgynia-argumentista voidaan politiikkana kysyä: kun totuus on löydetty niin lakkaako liike? Ongelma on se, että sosiaalinen todellisuus ei ole androgyninen, se on sukupuolitettu, ja itse androgynian ajatus miehen ja naisen elementit yhdistävänä ideaalina on tämän sukupuolituksen ehdollistama.³⁸

Sukupuolittamisen kyselemätön valta toimii vahvana ja aiheuttaa monille ihmisille ikävyyksiä. Samalla se on vallitsevien sukupuolihierarkioiden takaaaja. Siksi matriisin pitäminen liikkeessä sekä vallan ja vastustuksen momenttien tunnistaminen on postmodernin eron politiikan asia.

v i i t t e e t

1. Heteroseksuaalisen matriisin vallasta suhteessa ruumiiden muotoihin antaa kuvauksen Foucault'n *Herculine Barbin*-kirjan kertomus hermafrodiitin elämästä. Katso myös Judith Butlerin analyysiä ja kritiikkiä Foucault'n *Barbinista* (Butler 1989, 93–106). Foucault'n ja Butlerin välisestä jännitteestä,

ks. Pulkkinen 1993b.

2. Haraway 1989. Tieteen ruumiita järjestävästä vallasta ks. Pulkkinen 1993b.
3. Löfströmin kanta on, että homo- ja lesbo-identiteettiin perustuva politiikka on vanhentunutta. Perusteluna tälle hän esittää Suomen osalta muun muassa, että ”nimenomaan nuoret valtavirrasta itsensä poikkeavasti hahmottavat ovat haluttomia omaksumaan poliittista homo/lesbo-identiteettiä; biseksuaalinen identifikaatio on useinkin houkuttelevampi ajatus.”

On totta, että universalisoitu biseksuaalisuus on houkuttelevan avoin kanta homoseksuaalipolitiikassa, mutta voi kysyä onko sillä poliittista potentiaalia saada aikaan muutoksia sukupuolihierarkiassa? Esimerkiksi tunnettu pohjois-kalifornialainen seksuaaliradikaali Susie Bright ratkaisi bi-elämän naisena valitsemalla julkilausutuksi ja poliittisesti merkitseväksi identifikaatiokseen lesbouden. Argumenteista ks. Bright 1992, 150 – 157. Bright on myös hyvä esimerkki siitä, miten seksuaalinen aluevaltaus toimii nimeämällä yksittäisiä seksuaalisia identiteettejä (Bright esimerkiksi nimeää Camille Baglian Butch-bottomiksi s. 82). Eriytyvä nimistö ja nimien mainitseminen on politiikkana vastakkainen sille pyrkimykselle, johon Löfströmin argumentointi näyttää johtavan hänen pyrkiessään eroon homo/hetero-eron paistattelusta.

Vastustaessaan hetero/homo-dikotomian ylläpitämistä Löfström huomauttaa ettei ”ole välttämätöntä julistaa pannaan ilmaisuja ’homo’ ja ’lesbo’”. Mielenkiintoista tässä artikkelissa kehittääni nimien politiikan kannalta on kysyä, olisiko mahdollista harjoittaa minkäänlaista sukupuolipolitiikkaa ilman edes näitä perustavia nimeäviä kategorioita, jotka erottelevat ”normaalista” poikkeavia seksuaalis-sosiaalisia positioita. Eikö hetero/homo dikotomiaa voisi karttaa myös lisäämällä identifikaatiokategorioita eikä vain vähentämällä niitä?

Biseksuaalisuus ja androgynia esitetään usein universalisoivina eleinä. Tällaisina niiltä puuttuu se elementti, joka on olennaista identiteetille silloinkin, kun se käsitetään täysin dekonstruoituna, rakentumisensa paljastavana ei-essentiaalisena konstruktiona. Identiteetti muodostuu universaalisuutta vastaan, ja kun halutaan vastustaa universalisoitua heteroseksuaalisuutta ja sen kaikkia seurannaisvaikutuksia, identiteetin momentti on nähdäkseni väistämätön.

4. Identiteetin narratiivisesta rakenteesta ks. Pulkkinen 1993a.
5. Wittig, 32.
6. Lorde 1983, 36–42.

7. Pulkkinen 1993a. Homo-, lesbo-, bi- ja transpolitiikka, toiselta nimeltään queer-politiikka, käsitetään Yhdysvalloissa eräänlaiseksi kansallisuuspolitiikaksi. Ei ole sattuma, että Yhdysvaltojen tällä hetkellä ehkä radikaalein poliittinen organisaatio on nimeltään Queer Nation.
8. Poliittisista panoksista homouden ruumiillista ja geneettistä kokoonpanoa tarkasteltaessa ks. tarkemmin Löffströmin artikkeli tässä lehdessä.
9. Pulkkinen 1987b; ks. myös Pulkkinen 1987a ja 1993b.
10. Case 1988–89, 288.
11. Riviere 1929, 306; Cage, 64.
12. Cage, 64.
13. Campilla on aina ollut osansa butch-transvestismissä, vaikka monet ovat sitä mieltä, että lesbokulttuuri on miehistä homokulttuuria vakavampaa. Tämä ei ole sinänsä yllättävää kun otetaan huomioon valtakulttuurin sukupuolihierarkia eli edut, jotka ”todellisella” miehuudella on maskeraadiin nähden. Mieheksi pukeutuvan naisen esitys on ehkä tämän vuoksi hieman vakavampi kuin miehestä naiseksi ”laskeutuvan” drag-queenin ”high camp”. Toisaalta kuitenkin mies, joka valitsee dragin, ottaa vakavamman askeleen. Hänen tekonsa on sosiaalisessa laskussaan hullumpi ja siksi samalla myös leikkitelevämpi. Naiselle drag ja varsinkin dragia lähelle tuleva miesmäinen asu on monessa tilanteessa hyvin rationaalinen valinta. Virkanaisen normaali asu on lähellä dragia ja olen kuullut jonkun ulkomaisen feministin joskus ihmetelleen, miksi kaikki Suomen viirastot ovat täynnä lesboja.
14. Cage, 70.
15. de Lauretis 1991, 250–251.
16. de Lauretis 1991, 251.
17. de Lauretis 1991, 252.
18. Butler 1990, 25 ja 134–141.
19. Ruumiin karvoitus, lihakset tai niiden puuttuminen, rinnat ja niiden puuttuminen, sukupuolielinten muoto, hartiat, piirteiden pehmeys tai kovuus, tapa liikkua, suhde siisteyteen, urheiluun, ruumiin tuoksut, haju, hiukset ja suhde niihin, kaikki tämä ja vielä enemmän on sukupuolitettua, muotoilun kohteena, ja jatkuva taisteluenttä ”liiallisen” ja ”liian vähäisen” välillä yksittäisten naisten ja miesten elämässä. Wendy Chapkis (1986) pohtii asiaa viiksekkään naisen kanalta.
20. Käsilaukku-ripsiväri, ja huulipunakateus sekä kohtu- ja vaginakateus voidaan samastaa näihin iskusanoihin, mutta sosiaalisen todellisuuden sukupuolihierarkiat tekevät näistä asemista ei-symmetriset.
21. Butler 1991, 135.
22. Butler 1992, 138.
23. Butler 1992, 140.
24. Butler 1992, 146.
25. Butler 1992, 146.
26. Butler 1992, 157.
27. Butler 1992, 160.
28. Butler 1992, 161.
29. Lesbojen ja heteronaisten lisäksi myös sekä homo- että heteromiehille.
30. Samoja ”leluja” kutsutaan toisaalla lesbopii-reissä vähemmän ihastuneesti ”tavaramuotoiseksi heteroseksuaaliseksi fantasiaksi”. de Lauretis, 240.
Ääriesimerkkinä seksuaalisuuden ja ruumiin diskontinuiteetista on mainittu dildoa kantavan naisen fellaatiokokemus, joka saattaa olla järjestyttävä huolimatta siitä, että dildossa ei luonnollisestikaan ole hermopäitä. Tämä saa entistä konkreettisemmaksi kysymyksen siitä, missä kulkevat ruumiittemme rajat.
31. Butler 1992, 161.
32. Butler 1992, 158–159.
33. Butler 1992, 164.
34. Kosofsky Sedgwick 1990, 11.
35. Yllätyksellisyys on suhteellista, sillä olen-naista on myös, että Bill Clintonin valinta Yhdysvaltain presidentiksi avasi maan sukupuolipolitiikalle uusia mahdollisuuksia. Se päätti Reaganin ja Bushin kauden, josta Susan Falludin kirja *Backlash* tarjoaa mielenkiintoisen analyysin.
36. Tästä liian vähän problematisoidusta alueesta ks. Sipilä 1992.
37. Traditionaalisen miehen mallin ylittämisen kohtaamista esteistä heteroseksuaalisessa kontekstissa ks. Mikkeli.
38. Ks. androgyniakeskustelusta Sipilä 1992.

K I R J A L L I S U U S

- Bright, Susie: *Susie Bright's Sexual reality: A Virtual Sex World Reader*. Cleis Press, Pittsburgh and San Francisco 1992.
- Brown, Rita Mae: *Rubyfruit Jungle*. Linda Grey Bantam Books, New York – Toronto – London – Sydney – Auckland 1977 (1973).
- Butler, Judith: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York – London 1990.
- Butler, Judith: The Lesbian Phallus and the Morphological Imaginary. Differences. *A Journal of Feminist Cultural Studies*. Vol 4 Spring 1992.
- Case, Sue-Ellen: Toward a Butch-Femme Aesthetic. *Discourse: Journal for Theoretical Studies in Media and Culture* 11.1 (1988–89).
- Faderman, Lilian: *Odd Girls and Twilight Lovers. A History of Lesbian Life in Twentieth-Cen-*

- tury America*. Penguin Books, Harmondsworth 1992.
- Formations of Fantasy*. Edited by Victor Burgin, James Donald and Cora Kaplan. Routledge, London and New York 1986.
- Foucault, Michel: *Herculine Barbin. Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth Century French Hermaphrodite*. Introduced by Michel Foucault. Pantheon Books, New York 1970.
- *The Order of Things. An Archeology of the Human Sciences*. Tavistock Publications, London and New York 1970.
- Haraway, Donna: *Primate Vision. Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. Routledge, New York – London 1989.
- Historian alku. Historianfilosofia, aatehistoria, maailmanhistoria*. Tutkijaliitto, Helsinki 1993.
- Kosofsky Sedgwick, Eve: *Epistemology of the Closet*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1990.
- Jean Laplanche & Jean-Bertrand Pontalis: *Fantasy and the Origin of Sexuality*. Teoksessa *Formations of Fantasy*, 5–28.
- de Lauretis, Teresa: *Film and the Visible*. Teoksessa *How Do I Look? Queer Film and Video*. Edited by bad Object-Choices. Bay Press, Seattle 1991.
- Lorde, Audre: *Zami. A New Spelling of My Name. Biomythography*. The Crossing Press, Trumansburg – New York 1983 (1982).
- Mikkeli, Heikki: *Miehen malli*. Kirjassa *Historian alku*, 158–166.
- Nationalisms and Sexualities*. Edited by Andrew Parker, Mary Russo, Doris Sommer and Patricia Yaeger. Routledge, New York – London 1992.
- Nestle, Joan: *The Persistent Desire. A Femme-Butch Reader*. Alyson Publications, Boston 1992.
- Newton, Esther: *Mother Camp: Female Impersonators in America*. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall 1972.
- Pulkkinen Tuija (1987a): *Autenttisen paradoksi*. Trivial. Helsingin Taidehallin Julkaisuja 1987.
- (1993a): *Naiset, kansalaiset, kansakunnat*. Teoksessa *Historian alku*, 230–252.
- (1987b): *Raja*. *Tiede&edistys* 4/1987.
- (1993b): *Sukupuolen genealogiaa eli ristiinpukeutuminen ja postmoderni filosofia*. *Timo Atraksisen juhlaKirja*. Toim. Heta ja Matti Häyry.
- Riviere, Joan: *Womanliness as a Masquerade*. *International Journal of Psycho-Analysis* 10:1929 303–313.
- Sipilä, Petri: *Sukupuolitettu ihminen*. Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen Filosofian laitos 1992.
- Wittig, Monique: *The Straight Mind*. *Feminist Issues* 1 no 1.

Elokuvat:

- Neil Jordan: *Crying Game*. 1993
- Sally Potter: *Orlando*. 1993.